

Роман Андрійовський, префект з навчання і викладач

Під час прес-конференції, яка відбулася 11 листопада 2011 року на [Філадельфійській радіостанції](#) у США

Блаженніший Святослав, Глава і Отець УГКЦ, повідомив, зокрема, що Синод Єпископів УГКЦ звернувся до Римського Апостольського Престолу з проханням усунути з офіційних документів Римської Курії («Annuario Pontificio»), які стосуються УГКЦ, фразу «для українців» (слух.

[інтерв'ю](#)

поч. з 11 хв.). З цим питанням, котре сам Блаженніший Святослав назвав «делікатним», пов'язана серія еклезіологічних та канонічних наслідків, які останнім часом досить жваво обговорювалися в колі викладачів ДДС. Стосовно деяких з них у мене виникли певні міркування, котрі я й вирішив викласти на електронному «папері».

Я свідомий того, що ці рядки не є вичерпними, однак сподіваюсь, що вони стануть нагодою для кращого усвідомлення широким загалом дотичної проблематики та поштовхом для відповідних кроків у напрямку виправлення ситуації. Оскільки питання є «делікатним», то й я у своїх висновках старатимусь бути максимально «делікатним», хоча й свідомий того, що не всім вони можуть сподобатись (у таких просто прошу вибачення, бо я максимально намагався абстрагуватись від світоглядних оцінок, а стверджувати виключно те, що можна було б обґрунтувати офіційними документами Католицької Церкви).

Церква чи обряд?

Якщо проаналізувати офіційний щорічник Римської Курії «Annuario Pontificio», легко зауважимо, що по відношенню до Східних Католицьких Церков переважає означення «обряд», а не Церква. Так, наприклад, УГКЦ це – «український обряд». Таке визначення є, принаймні, досить дивним у світлі, якщо не II Ватиканського Собору, то вже точно Кодексу Канонів Східних Церков.

Хоч Отці II Ватиканського Собору стали на шлях доцінення ролі Східних Церков у Вселенській Церкві, проте їх великі богословські інтуїції в багатьох випадках так і не

знайшли вираження у вигляді чіткої термінології. Так соборові документи, намагаючись окреслити поняття Східної Католицької Церкви плутаються у термінах, називаючи її, то «партикулярною церквою» (*ecclesia particulares*), то «обрядом» (*ritus*), то «партикулярною церквою або обрядом» (*particulares ecclesia seu ritus*), то «партикулярною або помісною церквою» (*ecclesia particulares seu locales*) і т.д. (пор., наприклад, LG 23, OE 2-3, UR 14)... Тільки Кодекс Канонів Східних Церков, котрий вступив у силу в 1991 р. чітко розрізнив поняття «Церква» («Спільнота вірних, об'єднана ієрархією за нормами права, яку найвища влада Церкви виразно або мовчки визнає як свого права») і «обряд» («Обряд є літургічним, богословським, духовним і дисциплінарним спадком – різним щодо культури та історичних обставин народів – який виявляється у способі практикування віри, властивому для кожної Церкви свого права») (пор. кан.27 та 28 ККСЦ відповідно) та запропонував (див. Титул IV – VI) для позначення Східних Католицьких Церков (й за аналогією до Римо-Католицької Церкви) використовувати термін «Церква свого права» (*ecclesia sui iuris*) (цей термін хоча й критикують за його небогословськість, та чого іншого нам слід було очікувати від юридичного документу, яким є ККСЦ). Це – безумовна заслуга Східного Кодексу, хоча його й критикують за відсутність у ньому належного наповнення терміну «Церква свого права», мовляв –«право» щось вирішувати належить зовсім не їй.

У контексті сказаного стає зрозумілим, що по відношенню до УГКЦ вживати термін «обряд» є неправильним. Неправильно вживати й інші паралельні терміни, які, на жаль, все ще зустрічаються навіть у повідомленнях офіційних церковних ЗМІ. Це – «Церква східного обряду» (немає ж східного обряду як такого, а є багато східних обрядів), «єпископи східного обряду» (єпископ є єпископом Церкви свого права, а не просто обряду), «вірні східного обряду» і т.д. У цій свідомості треба ще зростати не тільки представникам Римо-Католицької Церкви, але й вірним УГКЦ. Без цього важко адекватно говорити про якусь помісність УГКЦ.

Чому «для українців»?

Допитливий ум зауважить й ще одну цікаву деталь. По відношенню до церковних ієрархів та церковних структур УГКЦ після їх офіційного титулу додається приписка «для українців» (*ucrainorum*) (це, до-речі, легко простежити на дуже корисному ресурсі <http://www.catholic-hierarchy.org>). Як наслідок, Архієпископ УГКЦ м. Львова є не просто Львівським, але «Архієпископом Львівським для українців». Таке ж титулування за аналогією поширюється (чи то через неухважність, чи то свідомо) й на інших ієрархів УГКЦ. Як наслідок, єпархіальні єпископи міст Стрия, Івано-Франківська, Бучача і т.д. стають не просто Стрийським, Івано-Франківським чи Бучацьким, а Стрийським для українців, Івано-Франківським для українців чи Бучацьким для українців. Хоча таке титулування й може бути виправданим для ватиканського документообігу з точки зору

його практичності, проте для самої УГКЦ звучить досить принизливо. Адже виглядає, що юрисдикція ієрархів УГКЦ є не територіальною, а персональною, тобто поширюється не на територію, а тільки на певних осіб, що проживають на певній території. Але в такому випадку виникає кілька запитань.

По-перше, припустимо, що така термінологія може бути необхідною для церковних структур поза межами матерньої території УГКЦ, наприклад, в США чи Канаді. В цих країнах, справді багато католицьких юрисдикцій (латиняни, мароніти, сиро-малабарці, сиро-маланкарці, халдейці і т.д.), котрі проживають на одній території. Всі вони так чи інакше перебувають там не «вдома», а в «діаспорі» (хоча виникає слушне питання, наскільки можливо по відношенню до тих, хто там народився і проживає у другому чи третьому поколінні, вживати термін діаспора). А тому виникає потреба чітко розрізнити, про ієрарха якої саме Церкви свого права (*ecclesia sui iuris*) йде мова. Тому й маємо, наприклад, Вінніпезьку Архиепархію для українців (*Vinnipegensis Ucrainorum*) чи Філадельфійську Архиепархію для українців (*Philadelphiensis Ucrainorum*). Але в такому випадку таким ватиканським офіційним титулуванням фактично узаконюється те, в чому дехто звинувачує УГКЦ – надмірна націоналізація (дехто навіть каже, мовляв, Патріархат для УГКЦ є наслідком їхніх націоналістичних поривань – я особисто чув це від одного з професорів Східного Інституту в Римі), і те, що в православ'ї носить назву «ересі етнофілетизму» (а узаконення цього принципу ототожнення меж Церкви з національністю, засудженого Всеправославним Собором у Константинополі 1872р., у контексті екуменічного зближення Католицьких і Православних Церков напевне буде більш ніж недоречним). Не береться до уваги те, що членами УГКЦ можуть бути (і вже є!) не тільки етнічні українці, але й представники інших народів.

По-друге, наскільки виправданим є вживати термін «для українців» по відношенню до ієрархів і церковних структур УГКЦ, розташованих на території, де зародилась Церква Володимирового Хрещення (на т.зв. «матірній території»)? Якщо це робити, то виглядає, що вони перебувають на своїй землі, але не володіють нею. В такому випадку, чим вони відрізняються від ієрархів інших Церков свого права, що так чи інакше прийшли на ці землі значно пізніше та ще й справді спочатку були призначені для обслуговування духовних потреб саме «неукраїнців» (вживемо цей термін, хоча це й буде анахронізмом), тобто, наприклад, вірмен чи латинян (при цьому просто не бажано тут входити в деталі, наскільки виправданим є факт запровадження паралельної латинської ієрархії і ті події, котрі це супроводжували)? Хіба ієрархи УГКЦ на своїй матерній території не мають юрисдикції над всією цією територією, а тільки над певними особами («українцями»), котрі на ній проживають? Парадоксально, але за такої логіки виглядає, що навіть Архиепископ УГКЦ м. Львова не є у себе на території, а тільки «для українців». Так постає ще одне неоднозначне питання, над котрим ведуть дискусії католицькі каноністи. Мова йде про принцип ККСЦ «у межах території – поза межами території» Патріаршої Церкви.

Розрізнення «у межах території – поза межами території» Патріаршої Церкви

Кодекс Канонів Східних Церков закріпив принцип, згідно з яким «Патріярх може правосильно виконувати владу тільки в межах території патріяршої Церкви, хіба що щось інше впливає з природи речі або загального чи партикулярного права, затвердженого Римським Архієреєм» (пор. Кан. 78 § 2). В такому випадку виглядає, що Патріярша Східна Католицька Церква (згідно з термінологією ККСЦ – Церква свого права) не є рівною зі Західною Католицькою Церквою свого Права – Римо-Католицькою. Адже дивно, але в канонічній практиці по відношенню до останньої просто не існує розрізнення «у межах території – поза межами території» і вона, користуючись канонічною термінологією, всюди є «на своїй території», подобається це чи ні окремим східним католицьким чи некатолицьким Церквам. Чи не є це рудиментом давно забутого, але все ще приховано існуючого принципу *praesentia ritus latinis* (вищість латинського обряду? Можливо саме в дусі цього принципу треба відчитувати сенс титулу «Архієпископ Львова для українців»? Хоч це може бути і не зовсім так, але дехто може трактувати це саме так й відповідним чином діяти.

Виникає запитання, як це співвіднести з постановами II Ватиканського Собору, а зокрема з твердженням соборового документу про те, що «помісні Церкви, так Сходу, як і Заходу, ... втішаються однаковою гідністю так, що одна одної не перевищає по причині обряду, та вживають таких самих прав і мають такі самі обов'язки» (ОЕ 3)? Принцип «у межах території – поза межами території» має прямі наслідки, коли йдеться про владу патріархів, вибір єпископів, входження в силу синодальних постанов і т.д. Він чинить незручності для Патріярших Церков, бо ним, по-суті, підривається їхня єдність. Виходить, що католицькі патріярхи вповні є «Отцями і Главами» (пор.кан.55 ККСЦ) тільки для частини своєї Церкви (у випадку деяких з них це означає дуже малої частини, бо більшість їх вірних проживає на поселеннях). Саме тому періодично ці Предстоятелі публічно чи приватно закликають змінити цей принизливий для них принцип.

Розрізнення «у межах території – поза межами території» Патріяршої Церкви у випадку УГКЦ особливо болюче і з наступної точки зору. Де межі території УГКЦ? – «Межі Держави Україна», - скаже дехто. Але ж тоді виникає серія інших запитань: А як же ж Закарпаття? –? (зараз нашим завданням не є заглиблюватися в це непросте питання). А як щодо церковних структур чи вірних УГКЦ у Польщі, Білорусі чи Росії? Науковцям й простим вірним просто важко уявити, як одна з найстарших єпархій УГКЦ, Перемишльська (до-речі, її офіційний титул - *Archidioecesis Premisliensis-Varsaviensis ritus byzantini ucraini*), може не вважатися матерньою територією УГКЦ (саме так широкий загаль перекладає канонічний термін «межі території Патріяршої Церкви»). Щось подібне

можна сказати й про давні землі Київської Церкви, котрі сьогодні знаходяться в Білорусі чи Росії, звідки З'єдинена Київська Церква поступово зникла (не без зовнішніх втручань державної чи іншої влади).

Питання літургійного поминання

І насамкінець про те, що відображено в назві цього мого допису. Дотично пов'язане з проблематикою, якої ми тут торкнулися, й питання літургійного поминання ієрархії УГКЦ. Якщо УГКЦ не хоче, щоб юрисдикцію її ієрархії поширювали лише на особи, а не на територію, то має це ствердити в офіційному титулуванні.

В візантійській церковній традиції саме літургійні богослужіння є тим середовищем, яке відображає те, чим Церква живе. Сьогодні у богослужіннях УГКЦ тільки у поминаннях Вселенського Архидіакона зазначається його титул, прив'язаний до місця – «папа Римський». По відношенню до ієрархії УГКЦ все сказано досить загально – «наші». У літургійних книгах УГКЦ знаходимо поминання «блаженнішого верховного Архидіакона і Митрополита нашого Кир ім'я», «преосвященнішого Архидіакона і Митрополита нашого Кир ім'я», «боголюбивого Єпископа нашого Кир ім'я» без уточнення їх місцевого титулу. Чи не є це ще одним доказом їх «персональної», а не «територіальної» юрисдикції? Тому логічним було б поминання, наприклад, наступного типу: «Блаженнішого (чи правильніше - святійшого) патріарха нашого Києво-Галицького Кир ім'я», «Преосвященнішого Архидіакона і Митрополита нашого Львівського (Івано-Франківського, Тернопільського) Кир ім'я», «боголюбивого Єпископа нашого Самбірсько-Дрогобицького (Стрийського, Бучацького і т.д.) Кир ім'я». Можливі й інші варіанти, головне, щоб вони відображали саме територіальну юрисдикцію. А тому в нас трапляється, що ми поминаємо одночасно двох чи більше єпископів (єпархіального, помічника чи коад'ютора, емерита), а вірні просто не знають, хто для них є цей чи інший владика (не дивно, коли окремі з них з якихось нагод можуть бажати єпархіальному єпископу «дослужитись» до високої честі і стати деканом!).

Анонсоване нещодавно (8 листопада 2011) Блаженнішим Святославом проголошення трьох нових Митрополій УГКЦ в Україні є доброю нагодою в новітній історії УГКЦ започаткувати таке поминання і до Глави УГКЦ, і до Митрополитів, і до єпархіальних єпископів. В очікуванні відповіді Римської Курії на прохання церковної ієрархії УГКЦ виправити титулування в «Annuario Pontificio» таке літургійне поминання буде практичною реалізацією того, що залежить тільки від УГКЦ і що за неї ніхто інший не зробить. Це буде черговим кроком у реалізації того, що Блаженніший Святослав пообіцяв в одному з перших своїх інтерв'ю: «Я буду будувати Патріархат. (...) Патріархат ніколи не

спускається згори, він завжди виростає знизу».

Статтю також опубліковано на блозі Дрогобицької Духовної семінарії на РІСУ.